

Examen HAVO

Nederlands

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

20 **06**

Tijdvak 1
Maandag 22 mei
13.30 – 16.30 uur

Tekstboekje

GELUK

1 “Nooit meer je fietsband plakken. Nooit
meer de lege flessen wegbrengen. Nooit meer
onkruid wieden.” Met deze vooruitzichten
trachtte de Staatsloterij onlangs de kranten-
5 lezer te verleiden om een staatslot te kopen.
Wie droomt er zo nu en dan niet van om rijk
te worden? Blijkbaar steeds meer mensen,
want Nederlanders geven hoe langer hoe meer
geld uit aan loterijen. En hoewel iedereen wel
10 de verhalen kent van loterijwinnaars die ten
prooi vielen aan geldbeluste ‘vrienden’, wijst
onderzoek uit dat rijkere mensen gemiddeld
inderdaad gelukkiger zijn dan armere mensen.

2 Geld maakt dus gelukkig? Het is maar hoe
15 je het bekijkt. Sinds 1980 is de gemiddelde
Nederlander anderhalf maal zo rijk geworden.
Wie had twintig jaar geleden durven dromen
van een mobiele telefoon en een supersnelle
computer? Tegenwoordig zijn dat alledaagse
20 gebruiksartikelen. Toch zijn we in die twintig
jaar niet noemenswaardig gelukkiger gewor-
den. In 1980 noemde 87 procent van de
Nederlanders zich gelukkig of zeer gelukkig.
In 2002 was dat precies één procent meer.
25 Vijftig procent meer inkomen heeft dus
slechts één procent meer geluk opgeleverd.
Dit fenomeen doet zich niet alleen in Neder-
land voor. Internationaal onderzoek laat zien,
dat welvaartsgroei in arme landen zich nog
30 wel weerspiegelt in het geluk van de bevol-
king, maar dat er in rijke landen nauwelijks
verband bestaat tussen welvaartsgroei en
geluk.

3 Een voor de hand liggende verklaring is
35 dat we inmiddels zó rijk zijn dat we een
verzadigingspunt hebben bereikt. We hebben
eigenlijk alles al wat ons hartje begeert. Nog
méér rijkdom voegt nauwelijks iets toe aan
ons geluk. Waarom proberen we dan toch
40 steeds rijker te worden? Waarom doen we
massaal mee aan loterijen? Blijkbaar zijn onze
behoeften nog lang niet verzadigd. Maar als
we allemaal rijker worden, worden we toch
niet gelukkiger.

4 45 Heeft het dan te maken met onderlinge
vergelijking, met afgunst en jaloezie? Daar zit
iets in. Hoe we onze situatie waarderen, wordt
mede bepaald door de situatie waarin anderen
in onze omgeving zich bevinden. Maar ook dit
50 kan het verschijnsel niet helemaal verklaren.
Je zou dan verwachten dat mensen die rijker
worden, slechts tijdelijk gelukkiger zijn. Na
een tijdje gaan ze zich immers vergelijken
met hun nieuwe omgeving en zien ze vooral
55 mensen die nog rijker zijn. Hun geluk zou dan

weer snel naar het oude niveau terugzakken.
Dit blijkt echter niet het geval te zijn: rijkere
mensen blijven gelukkiger.

5 Er is echter nog een derde verklaring voor
60 het feit dat rijken gelukkiger zijn dan armen,
maar dat we niet gelukkiger worden als we
allemaal rijker worden. De Engelse econoom
Hirsch stelde vast dat naarmate een land rijker
wordt, de voorkeur van de bevolking ver-
65 schuift van goederen die relatief schaars zijn
naar goederen die in absolute zin schaars zijn.
Relatieve schaarste kan worden verholpen
door meer te produceren. Als er te weinig
voedsel is om de bevolking van een land te
70 voeden, is de oplossing gelegen in het verho-
gen van de voedselproductie. Hetzelfde geldt
voor de schaarste aan veel andere materiële
goederen, zoals kleding, meubilair, televisies,
75 auto’s, computers. Rijke landen slagen er
beter in de schaarste aan deze goederen te
verminderen dan arme landen. In een land
waar vrijwel iedereen over deze goederen
beschikt, zijn de mensen dan ook gelukkiger
dan in een land waar ze voorbehouden zijn
80 aan een rijke bovenlaag.

6 Als we eenmaal van deze goederen zijn
voorzien, verschuift onze voorkeur echter
naar goederen die in absolute zin schaars zijn.
Deze worden door Hirsch positionele goede-
85 ren genoemd. Een bekend voorbeeld wordt
gevormd door schilderijen van een oude
meester, zoals Vermeer. Daarvan zijn er
wereldwijd niet meer dan 35 en dat zullen er
nooit meer worden, hoe rijk we ook zijn.
90 Naarmate we rijker zijn, groeit de vraag naar
Vermeers, waardoor de prijs ervan des te
sneller stijgt. Zelfs voor de rijksten onder ons
wordt een Vermeer dan onbetaalbaar. Dit
voorbeeld zou de indruk kunnen wekken dat
95 positionele goederen zeldzame verschijnselen
zijn. In werkelijkheid zijn ze echter alom
tegenwoordig. Veel goederen die zich op het
eerste gezicht niet van ‘gewone’ goederen
onderscheiden, blijken bij nadere beschou-
100 wing positionele goederen te zijn.

7 Neem een vrijstaand huis in een landelijke
omgeving. De vraag naar deze huizen groeit
naarmate we rijker zijn. In een klein, dichtbe-
volkt land als Nederland is het aanbod van
105 landelijk gelegen villa’s echter per definitie
beperkt, waardoor ze verhoudingsgewijs
steeds duurder worden. Ondanks de wel-
vaartsstijging komen deze huizen daarom toch
niet binnen het bereik van meer mensen. En al
110 zouden we het platteland volbouwen met

villa's, dan worden die snel minder aantrekkelijk doordat de omgeving minder 'landelijk' wordt.

8 Vervoer per auto is ook een positioneel
115 goed. Weliswaar heeft bijna iedereen een auto, maar dit betekent niet dat we aan reizen minder tijd kwijt zijn dan vroeger. Integendeel: er blijkt een 'wet van behoud van reistijd' te bestaan. Naarmate we over snellere en
120 goedkopere vervoermiddelen beschikken, gaan we meer en verder reizen waardoor we minstens even lang onderweg blijven. De laatste tijd zijn we zelfs meer tijd aan reizen gaan besteden. De verklaring hiervoor is
125 tweërlei: enerzijds zitten we elkaar, naarmate we meer auto's hebben, letterlijk meer in de weg en staan we vaker in de file. Anderzijds zijn we, juist omdat we over een auto beschikken, steeds verder van ons werk gaan wonen en moeten dus meer reizen.

9 Misschien het duidelijkste voorbeeld van een positioneel goed is tijd. Tijd is geld, luidt het gezegde, maar het omgekeerde geldt niet: je kunt met geld geen tijd kopen. Of in ieder
135 geval maar een beetje. Rijke mensen worden wel iets ouder dan arme mensen, maar de tijd die tot je beschikking staat, is voor iedereen eindig. Het aantal uren in een dag en het aantal dagen in een jaar liggen onwrikbaar
140 vast. Lange tijd hebben we, naarmate we rijker werden, meer vrije tijd gekocht. Een flink deel van de welvaartsgroei is de afgelopen eeuw besteed aan verkorting van de arbeidsduur, maar daaraan lijkt langzamerhand een einde te komen. De verklaring hiervoor is dat een uur vrije tijd steeds duurder wordt naarmate we in een uur werk meer gaan verdienen. Daarom willen we die kostbare
145 vrije tijd zo efficiënt mogelijk besteden en er zoveel mogelijk activiteiten in proppen. Het gevolg is echter dat ook onze vrijetijdsbesteding steeds meer lijdt onder de tijdsdruk en de jachtigheid waaronder we op ons werk gebukt gaan. Naarmate we rijker zijn, lijken we
155 steeds minder in staat echt van onze vrije tijd te genieten.

10 Zodra de economie even wat tegenwind ondervindt, de consumenten een stapje terug moeten doen en de regering de burgers met tal
160 van bezuinigingen confronteert, vestigt menigeen zijn hoop op economisch herstel. Als de groei maar eenmaal aantrekt, de koopkracht omhoog gaat en de regering meer

financiële armslag krijgt, zal het leven weer
165 een stuk aangenamer worden. Zo luidt de verwachting. Maar is het eenmaal zover, dan is de onvrede des te groter als die verwachting niet blijkt uit te komen. Zolang we de illusie blijven najagen dat meer welvaart en rijkdom
170 ons gelukkiger zullen maken, zullen we steeds weer bedrogen uitkomen – althans de meesten onder ons.

11 Om aan onze welvaart echt meer geluk te kunnen ontlenuen, zullen we ons erbij moeten neerleggen dat de schaarste aan de meest
175 begeerde goederen niet valt op te heffen. We zullen onze ambities moeten aanpassen. Dit betekent niet dat we ervan moeten afzien om naar meer welvaart en geluk te streven. We
180 zullen die vooral moeten zoeken in goederen die niet in absolute zin schaars zijn.

12 Aan de ene kant kunnen wetenschap en technologie ons nog vele nieuwe producten leveren die het leven plezieriger en aange-
185 namer maken, zoals het definitieve geneesmiddel tegen verkoudheid, de videfoon of de driedimensionale tv. Aan de andere kant zijn er nog vele mogelijkheden voor groei in de immateriële sfeer en in de vrijetijdsbesteding.
190 Niet door steeds méér activiteiten te ondernemen, maar door verdieping in een beperkt aantal. Van kunst en muziek genieten, een goed gesprek voeren, een boek lezen, een spel spelen en de liefde bedrijven zijn onuitputtelijke bronnen van geluk. Het aantrekkelijke
195 ervan is, dat ze meer bevrediging schenken naarmate je er meer tijd en energie in steekt. Een serieuze inhoudelijke discussie is bijvoorbeeld bevredigender dan het zoveelste
200 gesprek per mobieltje. De cijfers wijzen echter uit dat we voor deze activiteiten juist steeds minder tijd uittrekken: we zijn bijna de helft minder tijd gaan besteden aan het lezen van boeken, een kwart minder tijd aan sociale
205 contacten en de helft minder tijd aan gezelschapsspelen en spelen met kinderen.

13 Velen van ons klampen zich vast aan de illusie dat nog meer rijkdom ons eindelijk het
210 geluk zal brengen waar we al zo lang naar op zoek zijn. We zouden er echter verstandiger aan doen ons te richten op de ongekende mogelijkheden die onze huidige welvaart ons al biedt. De miljoenen mogen dan niet voor het oprapen liggen, voor het geluk geldt dat –
215 als je er maar oog voor hebt – wel degelijk.

naar: Paul de Beer, bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen aan de Universiteit van Amsterdam

uit: Trouw, Letter en Geest, 27 december 2003

Niets mag ons overkomen

1 Volgens het woordenboek betekent ‘veilig zijn’ dat je buiten gevaar bent, dat je bent beschermd tegen personen of gevaren die je bedreigen. Veiligheid is de toestand van iets of iemand die veilig is, zo meldt de dikke *Van Dale*. Het staat er zo simpel, maar in het alledaagse leven is veiligheid een lastig te hanteren begrip, omdat het deels over meetbare en deels over nauwelijks meetbare zaken gaat. Zowel objectieve als subjectieve elementen spelen hierbij een rol. Bij ‘veiligheid’ praat je vooral over gevoelens van mensen. Die gevoelens hoeven niet in overeenstemming te zijn met wat er daadwerkelijk aan de hand is in de maatschappij. Zo sterven, anders dan de meeste mensen denken, veel meer burgers door verkeersonveiligheid dan door criminaliteit. Toch zien de meeste mensen in criminaliteit een grotere bedreiging van de veiligheid dan in het voortrazende verkeer.

2 Het onderzoek naar het fenomeen veiligheid kent verschillende benaderingswijzen. Men bestudeert bijvoorbeeld objectieve gegevens, zoals de statistische kans dat iemand het slachtoffer van een roofoverval wordt. Of men richt zich op wat mensen denken over de kans dat ze zelf van iets of iemand slachtoffer worden. Men kan ook onderzoeken of mensen zich prettig voelen in hun buurt of leefomgeving. Deze verschillende onderzoeken leiden tot uiteenlopende, soms tegenstrijdige bevindingen.

3 Studies naar wat burgers zelf op veiligheidsgebied belangrijk vinden, laten zien dat het aandachtsgebied in de loop der tijden is verschoven. In het begin van de twintigste eeuw kwam arbeidsveiligheid hoog op de agenda te staan. Veel kinderen, die al vroeg naar de fabrieken werden gestuurd, verongelukten tussen de raderen van de onbeveiligde machines of stortten uitgeput op de werkvloer neer. In diezelfde tijd trachtte de arbeidersbeweging de maatschappelijke positie van haar leden te verbeteren en een einde te maken aan arbeidsomstandigheden met een hoog risicogehalte. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de veiligheid in het verkeer volop in de maatschappelijke belangstelling te staan. Later, in de jaren zestig en zeventig, werden onveiligheidsgevoelens gekoppeld aan de talloze ordeverstoringen door de opstandige jeugd en protesterende studenten, en het verlies aan gezag waarmee de autoriteiten te kampen hadden. Vanaf de jaren tachtig werd criminaliteit een belangrijke bron van onveiligheidsgevoelens.

4 De laatste jaren zijn er op het gebied van onveiligheidsgevoelens twee nieuwe thema’s bij gekomen. Ten eerste zijn er de vermeende bedreigingen op het vlak van gezondheid. Als er ergens een geval van nekkramp wordt geconstateerd, ontstaat er elders in het land paniek en wordt door veel verontruste burgers onmiddellijk inenting geëist tegen de meningokokbacterie, ook al is er geen geschikt vaccin voorhanden en ook al is het besmettingsgevaar gering.

5 Een ander thema vormen de te vrezen ongelukken en rampen. Vroeger stond men nogal lankmoedig tegenover onheil. Tijdens het leven overkwamen je nu eenmaal dingen. Deze houding had wellicht iets fatalistisch, maar ging toch ook met gemoedsrust gepaard. Tegenwoordig kunnen we nauwelijks het geringste risico verdragen. We eisen van politici en overheid dat zij voorkomen dat ons iets kan overkomen. Maar een overheid kan natuurlijk nooit aan alle veiligheidswensen van de burgers voldoen. We leven immers in een zeer complexe en dynamische samenleving. Er rijden dagelijks treinen en tankauto’s met gevaarlijke stoffen heen en weer, schepen vol met gevaarlijk spul varen door het land. Dat is allemaal nodig om onze economie draaiende te houden. In die hectiek is het onvermijdelijk dat er wel eens iets mis gaat.

6 Het is niet precies duidelijk waardoor de hedendaagse, bangelijke houding van de burgers wordt veroorzaakt. Er zijn verschillende verklaringen denkbaar. De afgelopen jaren is door de voortschrijdende technologie en ontwikkelingen in de wetenschap de wereld om ons heen in allerlei opzichten veel meer ‘beheersbaar’ geworden. Daardoor is bij veel mensen het idee ontstaan dat werkelijk het héle leven beheersbaar is. Een andere verklarende factor is dat politici en politiemensen de laatste jaren meer met concrete doelstellingen zijn gaan werken. Hun voornemens worden in de publiciteit gebracht en bij de burgers wekt deze informatie de indruk dat politici en politiemensen hun werkveld daadwerkelijk beheersen. Het uit de jaren zeventig stammende idee van de maakbare samenleving is nog hoogst actueel.

7 Nee, de gevoelens van onveiligheid bij de bevolking zijn er niet minder op geworden. Maar zijn die gevoelens realistisch? Laten we om die vraag te beantwoorden eens kijken naar twee bronnen van onveiligheidsgevoelens: rampen en criminaliteit.

8 De vuurwerkcramp in Enschede, de café-brand in Volendam en de terroristische aanslagen op de Twin Towers in de Verenigde Staten hebben ervoor gezorgd dat de gevoelens van onveiligheid bij veel Nederlanders zijn toegenomen. Het effect van deze rampen op veel mensen is dat ze zich zijn gaan afvragen of ze hun omgeving wel werkelijk kunnen beheersen. Die ervaring heeft geleid tot onzekerheid en uiteindelijk tot de aanwas van onveiligheidsgevoelens die niet meer in verhouding staat tot de werkelijke kans op een soortgelijke ramp.

9 En dan zijn er de onveiligheidsgevoelens die samenhangen met criminaliteit. Het zijn voornamelijk de burgers uit wijken die dreigen te verloederen, die aandringen op meer veiligheid. De steun voor Fortuyn¹⁾ en de roep om een einde te maken aan de straatcriminaliteit klinken in dergelijke woon-omgevingen het luidst. Hier wonen veel mensen die vrezen dat de onveiligheid alleen maar toeneemt. Zij hebben niet langer het gevoel dat ze de voortschrijdende verloedering in hun buurt zelf onder controle kunnen krijgen. Het zijn deze mensen die roepen om zwaardere straffen en meer politie. De verklaring dat de toename van hun gevoelens van onveiligheid vooral wordt veroorzaakt door hun specifieke situatie en de daaraan gekoppelde houding en manier van denken, zegt hun niets. Zij verwachten juist dat de overheid actie onderneemt en maatregelen treft.

10 Er is nog een aspect dat verklaart waarom onveiligheidsgevoelens met betrekking tot criminaliteit toenemen op een manier die niet meer in verhouding tot de realiteit staat. Uit onderzoek blijkt dat een substantieel deel van

de bevolking er geen been in ziet zelf (kleine) strafbare feiten te plegen. De aandacht in de media voor dit gegeven heeft de argeloze burger het besef bijgebracht dat criminaliteit niet langer het exclusieve domein van de 'grote' criminelen is, maar onder brede lagen van de bevolking voorkomt en dus altijd vlak in de buurt is. Hierbij zien we de grootste angst bij oudere mensen. Ook al begeven zij zich zelden in gevaarlijke situaties, juist bij hen leeft het onveiligheidsgevoel het sterkst. Ze kunnen zich niet snel uit de voeten maken, laat staan dat ze zich fysiek kunnen verdedigen, mocht er iets gebeuren.

11 Het wekt geen verbazing dat menig burger pleit voor een hardere aanpak bij wetsovertredingen. Maar een hardere aanpak heeft nauwelijks effect. Zwaardere straffen leiden niet tot minder criminaliteit, zo laat bijvoorbeeld de strafrechtpraktijk in de Verenigde Staten zien. In een aantal staten krijg je, als je voor de derde keer wordt gepakt voor een misdrijf, automatisch levenslang. Dat is zelfs het geval, als het om relatief lichte overtredingen gaat. Toch wijzen de cijfers uit dat de criminaliteit er niet daalt. De roep om nog weer zwaardere straffen is er echter niet minder om.

12 Het lijkt erop dat – willen we ons veiliger gaan voelen – onze mentale houding jegens onheil dat ons kan overkomen, moet veranderen. Het besef van weleer dat narigheid en rampen gewoon bij het leven horen, was zo gek nog niet. In elk geval zou ons denken over onveiligheid en dreigend gevaar wat genuanceerder, ten minste realistischer, moeten worden. Het maatschappelijk debat over de veiligheid en verantwoordelijkheid zou erbij gebaat zijn.

*naar: prof. dr. K. van der Vijver, hoogleraar Veiligheidsstudies
uit: Friesch Dagblad, 8 juni 2002*

noot 1

Pim Fortuyn: oprichter van de LPF, een partij die in 2002 de onveiligheid van de samenleving tot een belangrijk verkiezingsthema maakte.

Einde

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*